

УДК 159.9

Підготовка екстремальних психологів в контексті модернізації вищої освіти

Володимир Андронов,
доктор технічних наук, професор,
проректор з наукової роботи — начальник науково-дослідного центру,

Світлана Лебедева,
кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,
начальник науково-дослідної лабораторії,

Ліна Перелигіна,
доктор біологічних наук, професор,
начальник кафедри психології діяльності в особливих умовах,
Національний університет цивільного захисту України, Харків

Ми живемо у часі, коли реальність дуже динамічно змінюється, і в цій новій реальності постійно виникає нове розуміння «нормальності». За таких умов фундаментальною стає здатність стрімкого адаптування до нових вимог і готовність навчатися зі швидкістю, яка перевищує швидкість змін. Саме цим вимогам відповідає підготовка екстремальних психологів, яка здійснюється у Національному університеті цивільного захисту України.

Зростаючий інтерес фахівців до проблематики психології екстремальних ситуацій обумовлений жорсткою необхідністю надання оптимальної і ефективної допомоги постраждалим і відсутністю достатньо розробленої теоретичної бази для цих цілей. Унікальність кожної екстремальної ситуації на рівні індивіда та суспільства в цілому обумовлює використання феноменологічного підходу для її вивчення.

Сьогодні все більш очевидно стає проблема підготовки фахівців, які надають допомогу населенню в екстремальних

ситуаціях. Створення науково-методичної бази для фахівців, що надають таку допомогу, видається найбільш актуальною. Практики гостро потребують створення психологічного інструментарію, адекватного їх досвіду, в обґрунтуванні актуальності та дієвості екстреної психологічної допомоги, яка неможлива без глибокого аналізу змісту, механізмів впливу і умов взаємодії з населенням, що потрапили в кризову ситуацію.

З метою підготовки екстремальних психологів, здатних надавати психологічну допомогу постраждалому населенню та підрозділам ДСНС України, виявляти і нейтралізувати фактори соціально-психологічної напруженості в надзвичайних ситуаціях у червні 2006 року в Національному університеті цивільного захисту України був створений соціально-психологічний факультет.

Факультет здійснює підготовку фахівців за основною спеціальністю «Психологія», яка має дві спеціалізації: «Екстремальна та кризова психологія» та «Робота з персоналом». На сьогодні загальна

чисельність здобувачів вищої освіти (курсантів, студентів, слухачів) денної та заочної форм навчання на факультеті становить понад 300 осіб.

Наразі реалізуються авторські програми з підготовки фахівців-психологів ДСНС України та представників волонтерських організацій для роботи з вимушеними переселенцями. Запроваджується диференційований підхід у роботі з постраждалим контингентом: дітьми, жінками, чоловіками та людьми похилого віку.

Довгий час вважалося, що досить навчити один раз, і цих знань вистачить на багато років діяльності людини. Проте сучасність вимагає постійного оновлення запасу професійних знань. Для вирішення цих питань у Національному університеті цивільного захисту України у 2006 році була створена єдина в Україні науково-дослідна лабораторія екстремальної та кризової психології, основними завданнями якої стали:

- здійснення наукових досліджень в галузі екстремальної та кризової психології;
- розробка та удосконалення нормативно-правової бази, що регламентує діяльність служби психологічного забезпечення персоналу ДСНС України;
- проведення цілеспрямованої екстремальної професійно-психологічної підготовки персоналу ДСНС України з використанням спеціальних психотренінгових програм;
- розробка і впровадження в практичну діяльність психологів ДСНС України сучасних психотехнологій роботи з кризовою особистістю і вирішення психологічних проблем, які виникають у персоналу ДСНС України та цивільного населення в умовах надзвичайної ситуації, викликані подіями природного, техногенного чи соціального характеру.

У відповідності зі своїми завданнями діяльність науково-дослідної лабораторії екстремальної та кризової психології

орієнтована на два основних напрямки — здійснення прикладних наукових досліджень у галузі екстремальної та кризової психології та апробація і впровадження в діяльність служби психологічного забезпечення ДСНС України сучасних психотехнологій.

Саме науковці Лабораторії започаткували надання екстреної психологічної допомоги постраждалим в осередку надзвичайної ситуації. Вони допомагають у критичний момент екстремальної ситуації постраждалому населенню, родичам загиблих та очевидцям події відчувати підтримку, емоційний захист, розділити біль втрати, зменшити прояви негативних психоемоційних станів.

Найбільш резонансними надзвичайними ситуаціями, у ліквідації наслідків яких брали участь науковці Лабораторії, були:

- вибух побутового газу в житловому багатоповерховому будинку (м. Дніпропетровськ, 2007 рік);
- аварія на шахті ім. Засядько (м. Донецьк, 2007 рік);
- вибух побутового газу в житловому багатоповерховому будинку (м. Ізюм, Харківської обл., 2008 рік);
- вибух на військовому арсеналі (м. Лозова, Харківської обл., 2008 рік);
- допомога морякам, звільненим з піратського полону (м. Салала, Султанат Оман, 2008 рік);
- аварія на шахті «Суходольська-Східна» (Луганська обл., 2011 рік);
- вибух на території військового арсеналу під час розмінування (м. Лозова, Харківської обл., 2012 рік);
- пожежі в житлових багатоповерхових будинках (м. Харків, 2012 рік);
- допомоги родичам загиблих альпіністів (м. Харків, 2013 рік);
- пожежа на підприємстві «Хартрон» (м. Харків, 2014 рік);
- допомога мешканцям звільненого від терористів м. Слов'янська (Донецька обл., 2014 рік).

Фахівцями-психологами Національного університету цивільного захисту України є чим поділитися з колегами під

час проведення підвищення кваліфікації, адже за більш ніж 10-річний період існування Лабораторії були проведені дослідження за наступними основними напрямками:

- професіографічний опис основних професій в межах ДСНС України (рятувальника, кінолога, водолаза, начальника караулу, психолога, фахівців гірських пошуково-рятувальних загонів тощо);
- діагностика та корекція різноманітних негативних психічних станів, що виникають у персоналу ДСНС України під час та після виконання професійних завдань за призначенням;
- психологічний супровід професійної діяльності психолога ДСНС України;
- розробка та використання сучасних психотехнологій в роботі з персоналом ДСНС України (особливо, в межах відновлювального періоду після виконання працівниками Служби порятунку завдань за призначенням);
- особливості поведінки та актуальних психічних станів фахівців органів та підрозділів ДСНС України після виконання ними професійних завдань за призначенням.

Результатами зазначених широкомасштабних досліджень стали більш ніж 30 монографій, навчальних та науково-практичних посібників, 25 звітів науково-дослідних робіт, проведених на замовлення ДСНС України.

У 2010 році науковці Лабораторії вперше в історії розвитку української екстремальної психології стали асоційованими членами Європейського товариства з вивчення травматичного стресу (ESTSS).

Сьогодні фахівці-психологи НУЦЗУ активно залучаються у якості експертів та членів міжвідомчих комісій з питань відбору кандидатів на посади в органи та підрозділи екстремального профілю діяльності (наприклад, згідно з дорученням Національної гвардії України «Про створення міжвідомчої робочої групи»

науковці НДЛ ЕКП у 2016 — 2017 рр. входили до міжвідомчої робочої групи Національної Гвардії України).

Проведена робота отримала і міжнародне визнання, — науковці Лабораторії є постійними учасниками різноманітних міжнародних проектів стосовно підбору, супроводу та відновлення працівників ризиконебезпечних професій, зокрема:

- спільно з Навчальним інститутом поліції Баварії (Fortbildungsinstitut der Bayerischen Polizei Ainring), Німеччина;
- спільно з Кубинським товариством психологів (Cuban Society of Psychology) та університетом Святого Франциска, м. Сан-Паулу, Бразилія;
- спільно з Міжуніверситетською лабораторією психології Університету Гренобль Альпи (The Laboratoire Interuniversitaire de Psychologie of University Grenoble Alpes), м. Гренобль, Франція;
- спільно з коледжем Пожежної безпеки та Цивільного захисту Латвії (Fire Safety and Civil Protection College), м. Рига, Латвія.

Висока оцінка діяльності науковців Лабораторії з боку міжнародного співтовариства дозволила провести цикл навчальних заходів для закордонних колег:

- проведення оцінки та здійснення підготовки спеціалістів Груп Психологічної Підтримки (Groupe de Support Psychologique) Федеративної республіки Німеччини та Люксембургу;
- організація та проведення підготовки спеціалістів психологічної служби Державної пожежної охорони Республіки Польща;
- розробка оцінки, системи підготовки та проведення навчання практичних психологів Служби психологічного забезпечення МНС Республіки Білорусь;
- оцінка та здійснення підготовки спеціалістів Федерального агентства з

питань цивільного захисту Швейцарії (The Federal Office for Civil Protection (FOCP) тощо.

Науковці Лабораторії досконало володіють методологією соціально-психологічного тренінгу, розробляють і апробують тренінгові програми як для персоналу ДСНС України, так для працівників інших силових міністерств та відомств України. Наприкінці 2018 року починає свою роботу на повну потужність центр психотренінгових технологій, який готовий до співпраці з усіма зацікавленими у розвитку своїх фахівців організаціями.

На сьогоднішній день науковцями Лабораторії розроблені та успішно апробовані наступні програми тренінгів:

- «Вижити та врятувати» — призначений для відновлення психологічної стійкості рятувальників після виконання ними завдань за призначенням в умовах надзвичайних ситуацій;
- «Успішний керівник» — призначений для розвитку професійно важливих якостей працівників ДСНС України, які займають керівні посади;
- «Професіонал» — призначений для підвищення комунікативної компетентності співробітників відділу комплектування та проходження служби ДСНС України;
- «Зцілення від горя» — призначений для роботи з особистістю, яка втратила близьку людину. Програма спрямована на формування навичок саморегуляції, методів взаємодопомоги, а також позитивного ставлення до себе;
- «Сила духу» — призначений для розвитку особистої професійної комунікації фахівців чергово-диспетчерської служби екстреного виклику «112» Служби порятунку;
- «Антистресовий тренінг» — призначений для відновлення у психологів ДСНС України психологічної стійкості, яка була втрачена під час надання екстреної психологічної допомоги постраждалим в осередку надзвичайної ситуації;
- «Психологія та безпека під час проведення масових спортивних заходів» — призначений для оптимізації і розвитку професійної, соціально-психологічної та міжкультуральної компетенції співробітників психологічних служб ДСНС, МВС, Національної Гвардії України на етапах підготовки та проведення масових спортивних заходів з участю іноземних громадян (був апробований під час підготовки проведення фінальної частини чемпіонату Європи в Україні по футболу у 2012 році);
- «Крізь випробування до зростання» — призначений для відновлення психологічної стійкості рятувальників, які виконували завдання з ліквідації наслідків в умовах надзвичайних ситуацій у зоні проведення бойових дій на сході України.

У листопаді цього року відкрито Центр впровадження психотренінгових технологій, де будуть постійно проводитися у спеціалізованих приміщеннях авторські сучасні соціально-психологічні тренінги.

«Зрозуміти, допомогти, захистити» — три слова, що є не тільки девізом, але й відображенням гуманістичної спрямованості всієї діяльності фахівців Науково-дослідної лабораторії екстремальної та кризової психології науково-дослідного центру Національного університету цивільного захисту України і всіх екстремальних психологів Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

03.08.2018